

ПОГЛЯДИ АКАДЕМІКА В.М. КОРЕЦЬКОГО ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ МОРСЬКОЇ ДЕЛІМІТАЦІЇ

Наукову спадщину академіка Володимира Михайловича Корецького складають ґрунтовні дослідження різноманітних сфер права, зокрема історії права, міжнародного приватного права та міжнародного публічного права. На нашу думку, унікальність Володимира Михайловича як вченого полягає у тому, що він протягом свого яскравого життя висвітлив неординарні ідеї, які розвиваються і живуть у працях багатьох науковців сьогодення та знаходять своє практичне втілення в правовій площині міжнародних відносин.

Відомий український вчений-міжнародник не залишив поза увагою також і актуальні питання морського права. За редакцією академіка В.М. Корецького та професора Г.І. Тункіна у 1962 р. було видано колективну монографію “Нариси міжнародного морського права” [1], присвячену проблемам кодифікації міжнародного морського права. До першої глави цієї монографії увійшла праця В.М. Корецького “Історія систематизації норм міжнародного морського права” [2], в якій висвітлено складний процес створення загальних правил морського права від часів стародавнього Родоського права до Гаазької конференції з кодифікації міжнародного права (1930 р.).

Як відомо, В.М. Корецький ґрунтовно займався питаннями міжнародного морського права під час підготовки і роботи I Конференції ООН з морського права, на якій він очолював делегацію від УРСР. На конференції, котра відбулася в Женеві в період з 24 лютого до 27 квітня 1958 р., були представлені уряди вісімдесяти шести держав. Вартий уваги той факт, що В.М. Корецький був доповідачем у Першому комітеті конференції “Територіальне море та прилегла зона”. Конференція створила ще чотири комітети для розгляду інших питань морського права, а саме: другий комітет “Відкрите море: загальні положення”; третій комітет “Відкрите

море: рибальство, охорона живих ресурсів”; четвертий комітет “Континентальний шельф”; П’ятий комітет “Вільний доступ до моря для країн, які не мають морських кордонів”. I Конференція підтримала більшість положень, розроблених Комісією міжнародного права ООН та прийняла чотири кодифікаційні акти: 1) Конвенцію про територіальне море та прилеглу зону (ЖК ТМ); 2) Конвенцію про континентальний шельф (ЖК КШ); 3) Конвенцію про відкрите море; 4) Конвенцію про рибальство та охорону живих ресурсів відкритого моря [3].

Академік В.М. Корецький зазначав: “Конференція 1958 р. з морського права, як і конвенції, що були нею прийняті,...внесли суттєву визначеність у цю сферу міжнародного права» Він акцентував увагу на те, “принципи та норми міжнародного морського права ... (сформульовані на I Конференції. – І.Д.) стали його загальними принципами майже з безпрецедентною швидкістю” [4].

Немає сумніву в тому, що I Конференція поклала початок універсальній кодифікації морських звичаїв, її конвенції стали підґрунтям для розвитку окремих інститутів міжнародного морського права, зокрема правил делімітації морських просторів. Женевські конвенції 1958 р. створили надійний фундамент для роботи III Конференції ООН з морського права, яка у 1982 р. прийняла універсальний міжнародний договір, що встановлює загальні засади правопорядку у Світовому океані [5].

У якості віце-президента Міжнародного Суду ООН (МС ООН) В.М. Корецький приймав участь у розгляді першої справи щодо розмежування морських просторів (справа визначення кордонів континентального шельфу між ФРН і Данією та між ФРН і Нідерландами – *North Sea Continental Shelf Cases*) [6]. Ця справа розглядалася МС ООН у 1967-1969 роках. У рішенні з цієї справи від 20 лютого 1969 р. були проголошені принципи і норми розмежування районів континентального шельфу Північного моря.

Як відомо, на початку 60-х років економічна зацікавленість в отриманні на континентальному шельфі Північного моря нових джерел нафти і газу викликала

потребу у врегулюванні проблеми розмежування зазначених підводних районів між північноморськими державами.

Оцінюючи хід процесу розмежування морського дна між північноморськими країнами, німецький журнал “Штерн” писав:” У той час як за Женевською конвенцією (йдеться про статтю 6 ЖК КШ – І. Д.) Великобританія отримала усю західну частину Північного моря, Норвегія – північно-східну четвертину, Данія і Нідерланди також отримали великі ділянки, то на долю ФРН припала роль Попелюшки. Цій великій в економічному відношенні державі у Північному морі дістався лише найменший сектор” [7]. ФРН вважала себе обділеною при розмежуванні континентального шельфу Північного моря іншими прибережними країнами та прагнула здійснити вихід кордонів свого континентального шельфу саме до центру Північного моря. Її переговори з Данією і Нідерландами не дали бажаних результатів, тому в лютому 1967 р. була укладена спеціальна угода між цими державами про звернення до МС ООН для вирішення спірних питань [8].

Позиції сторін щодо принципів і норм міжнародного права, які слід застосовувати для делімітації континентального шельфу, виразно розходжувалися. Позиція уряду ФРН полягала у наступному:

- пункт 2 статті 6 ЖК КШ не може бути застосованим для ФРН, бо вона не ратифікувала цю конвенцію;

- розмежування на основі принципу еквідистанції, у випадку відсутності угоди, не є нормою звичаєвого права; даний принцип може бути застосований, якщо це приводить до справедливого розподілу (*equitable apportionment*) континентального шельфу у спірному районі Північного моря, враховуючи незвичайну конфігурацію узбережжя ФРН;

- уряд ФРН вважав, що розмежування континентального шельфу у Північному морі має здійснюватися на основі принципу справедливого розподілу підводних районів між усіма північноморськими державами, причому увесь континентальний шельф Північного моря повинен розглядатися як такий, що

знаходиться у спільному володінні, і тому кожна держава має право на справедливу частку (equitable share) [9] .

Уряди Нідерландів і Данії стверджували:

- принцип еквідистанції став нормою звичаєвого міжнародного права, бо він дістав втілення у пункті 2 статті 6 ЖК КШ та у практиці держав; хоча ФРН і не ратифікувала зазначену конвенцію, але, враховуючи офіційну заяву ФРН про згоду з конвенцією і відсутність застережень до статті 6, ФРН пов'язана з її положеннями;
- не можна говорити про будь-які особливі обставини відносно конфігурації узбережжя ФРН; розмежування континентального шельфу має залежати тільки від конфігурації берегових ліній Данії і ФРН та від того, як вони співвідносяться, і відповідно берегових ліній Нідерландів і ФРН; не повинен братися до уваги зв'язок між цими двома делімітаціями; морські кордони, враховуючи відсутність особливих обставин в районі розмежування, мають встановлюватися відповідно до принципу еквідистанції;
- питання про морські кордони слід розглядати окремо між ФРН і Нідерландами та між ФРН і Данією [10].

Рішення МС ООН зі справи Північного моря (*North Sea Continental Shelf Cases*) було прийнято після довгих дебатів 20 лютого 1969 р. одинадцятьма голосами проти шести. З рішення МС ООН можна побачити, що були відхилені пропозиції Данії і Нідерландів про розмежування спірних районів континентального шельфу на основі принципу еквідистанції. В той же час МС ООН не погодився з підходами ФРН у тій формі, в якій вони були викладені нею, хоча фактично рішення було ухвалено на користь ФРН.

Віце-президент МС ООН В.М. Корецький був серед тих суддів хто голосував проти цього рішення. Він також надав МС ООН свою особисту думку з цієї справи [11]. Ідеї, обґрунтування та погляди судді В.М. Корецького, що викладені в цій особливій думці не втрачають сьогодні своєї актуальності.

Слід також зазначити, що вказана праця В. М. Корецького є першим в доктрині міжнародного морського права ґрунтовним аналізом співвідношення кодифікованих принципів делімітації морських просторів.

В.М. Корецький, розмірковуючи про подібність принципів делімітації територіального моря та континентального шельфу, підкреслював, що “застосовуючи стару формулу *“accessorium sequitur suum principale”* (приналежність додержується долі головної речі), можна вважати, що “приналежний” характер територіального моря тягне за собою застосування загальних принципів делімітації морських просторів, тобто і територіального моря, а разом з ним й континентального шельфу”. Він дійшов висновку, що “дві Женевські конвенції – про територіальне море і прилеглу зону та про континентальний шельф – сформулювали надто схожі та, власне кажучи, навіть тотожні принципи і норми щодо делімітації територіального моря й континентального шельфу” [11, с. 386].

Однак В.М. Корецький зауважив, що “якщо територіальне море і континентальний шельф розглядаються як природне продовження певної території і в цьому сенсі вважаються такими, котрі мають територіальний характер, слід мати на увазі, що їхня делімітація повинна здійснюватися не за принципами та нормами, що застосовуються до делімітації території, а за принципами та нормами, які застосовуються до делімітації морських просторів, що покривають продовження таких територій” [11, с. 386-387].

В.М. Корецький визначив, що принципи делімітації морських просторів слід розглядати складовими елементами тріади – *“угода – особливі обставини – рівновіддаленість”* (курсив наш. - І.Д.) [11, с. 381]. Ці “елементи – принципи”, на думку В.М. Корецького, знайшли своє закріплення в статті 6 ЖК КШ та в статті 12 ЖК ТМ і *“увійшли до складу загальних принципів міжнародного права, закріпившись у такій об’єднаній формі”* (курсив наш. - І.Д.) [11, с. 381]. Він зауважив, що кожний з цих трьох елементів відіграє свою роль у визначенні прикордонної лінії між двома морськими просторами, в тому числі і такими, як простори континентального шельфу [11, с. 382].

Угода в особливій думці судді В.М. Корецького розглядається “як головний та найбільш зручний метод” встановлення кордонів континентального шельфу. В.М. Корецький підкреслив, що “якщо немає вторгнення у сферу суверенних прав інших держав, сторони мають право дійти згоди про делімітацію кордонів на будь-яких прийнятних умовах, враховуючи, кажучи взагалі, юридичні та неюридичні міркування: політичні і економічні фактори, міркування безпеки і топографії, відносини (“добросусідські” та ін.) між цими державами та деякі інші міркування, котрі навряд чи піддаються визначенню і суворій класифікації. Оцінка цих міркувань носить політичний і суб’єктивний характер” [11, с. 382].

Другим елементом тріади, на думку В.М. Корецького, є наявність особливих обставин, які мають об’єктивний характер (стаття 6 ЖК КШ) і “можуть обґрунтувати лише відхилення від нормальної лінії кордону, коли вони виявляються у порівняльній близькості від берегового вихідного пункту лінії кордону континентального шельфу, котрий прилеглий до територій двох (і тільки двох) суміжних держав”. Він писав: “Більш того, така лінія кордону визначається по відношенню до вихідної лінії (base line) територіального моря, при проведенні якої були вже зараховані особливості конфігурації берега” [11, с. 387].

В.М. Корецький вважав, що наявність особливих обставин може внести корективи або часткову зміну щодо застосування принципу рівновіддаленості (еквідистанції), що “не виключає можливості деякої гнучкості у фактичному проведенні прикордонної лінії, але, звичайно, без заміни встановленого принципу делімітації іншим” [11, с. 388]. Особливо слід підкреслити зауваження В.М. Корецького, що торкається наступного: наявність особливих обставин є корективою до принципу рівновіддаленості; до тріади неможливо застосувати логічний метод відокремленості (separability), бо елементи тріади «тісно взаємозв’язані» [11, с. 388].

Подальший процес розмежування морських просторів між прибережними державами виявив наявність проблеми різного розуміння заінтересованими сторонами встановлених принципів делімітації. В доктрині продовжують існувати

певні труднощі в однаковому підході до значення та взаємозв'язку принципів розмежування морських просторів, особливо континентального шельфу. У науковій літературі, зокрема після рішення МС ООН зі справи Північного моря 1969 р., активізувалося обговорення співвідношення елементів тріади. Дискусії проходили навколо питання ієрархії її елементів. Професор С.В. Молодцов зауважував, що стаття 6 ЖК КШ у незначній мірі відрізняється від статті 12 ЖК ТМ (наприклад, стаття 6 не містить окремо термін “правові підстави, які склалися історично” як різновид “особливих обставин”, а в ній у цілому говориться про особливі обставини). Відмінність у формулюваннях правил розмежування, на погляд С.В. Молодцова, не впливає на їхню однакову правову суть, бо у зазначених статтях “віддається пріоритет угоді між заінтересованими державами та особливим обставинам”, а “серединна, або рівновіддалена, лінія може застосовуватися, якщо немає ні угоди, ні особливих обставин” [12].

У зарубіжній доктрині були спроби виділити елемент еквідистанції і подати його у якості загального правила, яке застосовується також і при відсутності угоди; особливі обставини пропонувалось урахувати лише у виняткових випадках [13]. Представники такого тлумачення, на жаль, не звертали увагу на значущість взаємозв'язку елементів вищевказаної “тріади”. Проте серед зарубіжних юристів-міжнародників були й ті, котрі фактично підтримали позицію В.М. Корецького, вважаючи, що еквідистанція та особливі обставини становлять комбіноване правило (combined rule), в якому обидва елементи мають однаковий статус.

Професор А.Л. Колодкін і Т.Д. Розіна, враховуючи подальшу державну практику щодо використання принципів, втілених у статті 6 ЖК КШ зазначали, що положення, які увійшли до статті 6 являють собою “норми міжнародного звичаєвого права” і тому “їхнє застосування є обов'язковим для всіх держав, у тому числі і для тих, хто не є учасниками Конвенції” [14]. Автори пояснювали свій підхід тим, що міжнародне право (стаття 38 Віденської конвенції про право міжнародних договорів) визнає обов'язковою норму договору, яка стала нормою звичаєвого міжнародного права, навіть для держав, котрі не є учасницями даного договору.

А.Л. Колодкін і Т.Д. Розіна акцентували увагу на таких аспектах делімітації, а саме: нормами звичаєвого права є усі елементи статті 6, а не тільки принцип еквідистанції; цей принцип може застосовуватися лише за відсутності перших двох положень — угоди або особливих обставин; принцип еквідистанції застосовується в рівній мірі, як між протилежними державами так і між суміжними державами, тобто як у випадку розмежування територіального моря; міжнародна угода є головним та вирішальним фактором у визначенні способу розмежування континентального шельфу [15]. Проте ці автори підкреслювали що, хоча усі положення статті 6 є нормами звичаєвого міжнародного права, але вони не можуть вважатися нормами *jus cogens*, бо держави в змозі через укладення певних угод “взагалі відмовитися від них, що, як відомо, неприпустимо щодо норм *jus cogens*” [16].

Вищевказана точка зору ще раз підтверджує вірність позиції В.М. Корецького щодо загальної обов’язковості делімітаційних принципів, сформульованих у Женевських конвенціях 1958 р.

Однак поява у рішенні МС ООН від 20 лютого 1969 р. поняття “справедливі принципи” поставило перед науковцями завдання з’ясування специфічних особливостей не тільки делімітаційної “тріади”, а ще і справедливих принципів та вирішення питання про їхнє практичне застосування у конкретних випадках встановлення морських кордонів між прибережними країнами [17].

Нажаль МС ООН у своєму рішенні сконцентрував основну увагу на принципі еквідистанції, залишив відкритим питання про правову природу “тріади”, яка, на наш погляд, має справедливий характер. Тому звернення Володимира Михайловича Корецького до детального аналізу делімітаційної “тріади” було своєчасним і необхідним та привернуло увагу багатьох науковців і практиків до злободенних проблем в сфері морської делімітації.

Ідеї В.М. Корецького стосовно регламентації розмежування морських просторів продовжують жити в сучасній практиці МС ООН та міжнародних арбітражів, угодах прибережних держав з приводу встановлення морських кордонів.

Найкращім підтвердженням такої думки є рішення МС ООН зі справи морської делімітації та територіальних питань між Катаром і Бахрейном від 16 березня 2001 р. [18], де було визначено єдиний морський кордон між територіальним морем, континентальним шельфом та виключними економічними зонами сторін на основі модифікованої еквідистанційної лінії. Суд фактично застосував принципи делімітаційної “тріади”, що, на наше переконання, є своєрідним визнанням концептуальних поглядів В.М. Корецького.

1. Очерки международного морского права / Корецкий В.М., Колодкин А.Л., Николаев А.Н. и др. – М.: Госюриздат, 1962. – 396 с.
2. Корецкий В.М. История систематизации норм международного морского права // Очерки международного морского права. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 365- 374.
3. Див.: *Конвенция ООН о территориальном море и прилежащей зоне от 29 апреля 1958 г.* // Ведомости Верховного Совета СССР . – 1964. – № 43. – Ст. 472; *Конвенция об открытом море от 29 апреля 1958 г.* // Очерки международного морского права. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 351- 364; *Конвенция ООН о континентальном шельфе от 29 апреля 1958 г.* // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1964. – №28. – Ст. 329; *Конвенция о рыболовстве и охране живых ресурсов открытого моря от 29 апреля 1958 г.* // Очерки международного морского права.– М.: Госюриздат, 1962. – С. 365- 374.
4. Корецкий В.М. Избранные труды: В 2-х кн. / АН УССР. Ин-т государства и права; Редкол. В.Н. Денисов (гл. ред) и др. Т. 2 – К.: Наукова думка, 1989. – С. 383.
5. Конвенция ООН по морскому праву 1982 г. // Морское право: Офиц. текст Конвенции по морскому праву с прил. и пред. указ. – Нью-Йорк, 1984 –316 с.
6. International Court of Justice. Reports and Judgments. Advisory Opinions and Orders, 1969. North Sea Continental Shelf Cases. Judgment of 20th February 1969 – The Hague, 1969. – P. 3-54; Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice (1948-1991). – N.-Y.: United Nation Publication, 1992. – P. 73-76.
7. Свиридов Э.П. Разграничение континентального шельфа в Северном море // Советское государство и право. – 1974. – № 10. – С. 108.

8. Колодкин А. Л., Розина Т. Д. О разграничении континентальных шельфов в Северном море (По материалам сессии Международного Суда ООН // Океан, техника, право. – М.: Юрид. литература, 1972. – С. 100.
9. International Court of Justice. Reports and Judgments. Advisory Opinions and Orders, 1969. North Sea Continental Shelf Cases. Judgment of 20th February 1969 – The Hague, 1969. – P. 8.
10. Ibid. – P. 9,10.
11. Особое мнение судьи В.М. Корецкого по делу об определении границ континентального шельфа между Данией и ФРГ и ФРГ и Нидерландами // Корецкий В.М. Избранные труды: В 2-х кн. / АН УССР. Ин-т государства и права; Редкол. В.Н. Денисов (гл. ред) и др. Т. 2 – К.: Наукова думка, 1989. – С. 380-394.
12. Молодцов С.В. Правовой режим морских вод. – М.: Междунар. отношения, 1982. – С. 207-208.
13. Вылегжанин А.Н. Международно-правовые принципы разграничения 200-мильных экономических зон и континентального шельфа // Сов. государство и право. – 1984. – №3. – С. 127.
14. Колодкин А. Л., Розина Т. Д. Вказ. праця. – С. 111.
15. Там само. – С. 111,112
16. Там само. – С. 112.
17. Див.: *Nelson L.D.M.* The Roles of Equity in the Delimitation of Maritime Boundaries // *The American Journal of International Law.* – 1990. –Vol. 84. – № 4. – P. 837-858; *Дмитриченко І.В.* Вплив принципів справедливості на розмежування морських просторів між прибережними державами // *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* Випуск 10. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 466 – 473; *Кулик М.З.* Проблема встановлення критеріїв справедливості при делімітації континентального шельфу // *Право України.* – 2001. – № 7. – С.106-109.
18. Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) .Judgment of 16 March 2001. – <http://www.icj-cij.org>.

